

Schieten maar?

In het zuiden van Limburg is in de afgelopen periode weer een aantal gevallen van hondsdoelheid bij Vossen gesignaleerd. Meteen gaan er dan stemmen op om maar zoveel mogelijk Vossen af te schieten. Is dat nu wel zo verstandig? Wanneer men Vossen (territoriumdieren) gaat bejagen heeft dat een tweetal effecten. In de eerste plaats zullen de opgejaagde dieren gaan trekken. En in de tweede plaats zullen de plaatsen die door afschot vrijkomen door dieren van elders opgevuld worden. Beide effecten hebben dus verplaatsingen van Vossen ten gevolge. Door deze verplaatsingen neemt de kans op verspreiding van hondsdoelheid eerder toe dan af. Om hondsdoelheid binnen de perken te houden verdient een stabiele populatie dan ook veruit de voorkeur.

Uit het bovenstaande zal duidelijk zijn dat, en gedachten daarover leven op dit moment binnen de Tweede Kamer en worden van harte ondersteund door jagerskringen, het proberen de Vossenstand sterk terug te dringen, het paard achter de wagen spannen is.

Er is echter nog een tweetal andere redenen om een beetje zuinig te zijn op de Vos. De eerste is dat hij, omdat hij een bejager van kleine knaagdieren is, een belangrijke rol speelt ten behoeve van de landbouw. Meteen hiermee samen hangt de tweede reden. De Vos is namelijk het laatste grote(re) roofdier dat in Nederland de menselijke beschaving trotseert. Dit betekent dat hij een belangrijke rol speelt bij het gezond en uitgebalanceerd houden van een groot aantal levensgemeenschappen. Het zou dan ook verstandig zijn om het overheidsbeleid niet te richten op sterke vermindering of zelfs uitroeiing (op de 'kop' van elke Vos staat f 15,—) van deze dieren, maar veeleer op de bescherming ervan, net zoals dat het geval is met vrijwel alle andere Nederlandse roofdieren en roofvogels.

Ten aanzien van de hondsdoelheid zou het overheidsbeleid daarbij gericht moeten worden op immunisatie van de Vossen. Wanneer daartoe aanleiding bestaat kan dit o.m. gebeuren door het toedienen van entstof die via (uitgelegd) voedsel wordt toegediend.

Na deze ontboezemingen naar aanleiding van de persberichten van de afgelopen tijd nu over naar het Maandblad van deze maand. In het bovenstaande is al aangegeven dat populaties van dieren (meestal) geen zelfstandige grootheden zijn, maar beïnvloed worden door populaties in de omgeving. Daarom deze keer een artikel over reptielen en amfibieën van de, aan Nederlands Limburg grenzende, Belgische Kempen. Van dichterbij komt de waarneming van de Kuifhyacint, die lange tijd in Nederlands Limburg uitgestorven gewaand was.

Tenslotte is een artikel opgenomen over de invloed van de moslaag op de kieming van die hogere planten die slechts kort leven en slechts éénmaal bloeien, daarna zaadzetten en afsterven. Het onderzoek waarvan verslag gedaan wordt is uitgevoerd op de op dit moment sterk in de belangstelling staande kalkgraslanden.

A.J. Lever

Verslagen van de maandelijkse bijeenkomsten

Te Venlo op 10 februari

De voorzitter opende de bijeenkomst en gaf het woord aan het Hoofd van de Plantsoenendienst der Gemeente Venlo, de heer Hölischer. Deze vermeldde dat de heer van Beek, in het kader van zijn biologiestudie een beheers- en inrichtingsvisie met betrekking tot de Groote Heide had gemaakt en bij zijn dienst onderdak gevonden had. De heer Hölischer loofde de inzet die de heer Van Beek getoond had bij het vervaardigen van het rapport en hoopte dan ook dat de Gemeente Venlo de adviezen zal gebruiken bij de inrichting en het beheer van de Groote Heide. Helaas waren geen genodigde afgevaardigden van de Gemeente Venlo aanwezig om dit te vernemen.

De heer S. van Beek kreeg hierop het woord om zijn rapport toe te lichten. Aan de hand van dia's werd getoond hoe het gebied er vroeger uitzag en hoe het aanzicht in de loop der jaren werd veranderd. Vervolgens kwamen de verschillende vegetaties die er tegenwoordig aanwezig zijn en de problemen die zich voordoen aan de orde. De heer van Beek gaf twee voorstellen voor beheer van de Groote Heide. Bij het eerste voorstel wordt er vanuit gegaan dat het oude heidelandschap wordt hersteld en de bossen omgevormd naar meer natuurlijke typen. Deze beheersvorm kost echter veel geld. Een andere mogelijkheid is een beheersvorm waarbij grote herbivoren als paarden en koeien ingezet worden. Nadat de vragen vanuit het publiek beantwoord waren kreeg de

heer J. Hendriks het woord om deze laatste beheersvorm te verduidelijken. Hij nam ons mee naar landschappen in West-Duitsland en Engeland waar al lange tijd koeien en of paarden in een groot terrein vrij rondlopen. Door de begrazing en het gedrag der dieren is op deze plaatsen een parkachtig landschap ontstaan met veel afwisseling. Ook komen er bijzondere planten voor en door de bescherming van doornstruiken krijgen bomen een kans om op te groeien. Een dergelijk landschap zou ook in onze omgeving gecreëerd kunnen worden door terreinen door runderen en paarden te laten begrazen.

De heer Hendriks voegde hieraan toe dat niet gelijk resultaat verwacht moest worden. Het zal tientallen jaren duren voordat een gedifferentieerd en

evenwichtig landschap ontstaan is.

Te Heerlen op 13 februari

De voorzitter kon weer een groot aantal aanwezigen welkom heten, waaronder de spreker, de heer H. Hillegers, voor diens voordracht over de "Kalkgraslanden en de rol van het Mergellandschaap bij het ontstaan en beheer ervan".

Gezien de betrokkenheid van het schaaap bij het ontstaan en beheer van zowel heideschraallanden als kalkgraslanden kwamen de volgende onderdelen aan de orde: heideschraallanden, het Mergellandschaap en effecten van de beweiding in Zuid-Limburg.

Uit oude kaarten, tekeningen en foto's blijkt dat er rond 1860 in het zuidwestelijk deel van Zuid-Limburg een aaneengeschaalde rij van heideschraallanden te vinden was: Meersenerhei, Geulemerhei, Ambyerhei, Bemelerhei, Bergerhei en Vilterhei. De heideschraallanden waren destijds een noodzakelijk onderdeel van het agrarische bestel. Ze leverden de mest. De scheper vervulde een belangrijke plaats in de agrarische gemeenschap. Met de komst van de kunstmest rond de eeuwwisseling veranderde de situatie grondig. De ene scheper na de andere verdween, de laatste rond 1950. Oude foto's tonen aan, dat deze heiden, die nu alle zijn bebost, destijds geheel kaal waren. Het waren schraallanden, die gemeenschappelijk door schapen werden beweide. Na bestudering van het voorkomen van de ongeveer honderd door de heer Hillegers verzamelde Zuidlimburgse heidetoponymen bleek, dat de heiden in drie groepen konden worden ingedeeld, 1: de plateaurandheiden (in het zuidwesten), 2: de plateau kopheiden (bijv. Vrouwenheide) en 3: de plateauheiden, dit zijn uitgestrekte vlakke heiden, zoals bijv. de Brunsummerhei en eens het Vijlenerbos. De heiden werden aangetroffen op kalk, kiezel, oude zanden, vuursteenkiezel en löss. Het ontstaan en het instandhouden er van is dus niet afhankelijk van het substraat, maar van het toegepaste beheer.

De Struikheide (*Calluna vulgaris*) was

een bijzondere plant voor de mens; ze leverde honing, voedsel, bezems, plaggen en stalstrooisel. Rond 1950 was de Struikheide nog op vele plaatsen in Zuid-Limburg te vinden, maar is nadien sterk achteruitgegaan. Dit laatste hangt nauw samen met de wijze waarop de mens de terreinen beheert: extensief beweiden, vrij intensief beweiden of zeer extensief beweiden.

Struikheide is een plant die niet van uitersten houdt: is de bodem te droog, te vochtig of te mineraalrijk, dan verdwijnt ze. Te sterke beschaduwning heeft hetzelfde effect. Daarnaast is zowel intensieve als extensieve beweiding slecht voor het Struikheidebestand. Samenvattend kan worden gezegd, dat de Struikheide reageert op het beheer. Dit kan ook worden gezegd van de drie soorten Ratelaar. De Grote ratelaar (*Rhinantus angustifolius*) en de Kleine ratelaar (*R. minor*) waren ten tijde van De Wever zeer algemeen, terwijl de Harige ratelaar (*R. alectorolophus*) zeldzaam was. De Harige Ratelaar, die vroeger optimaal voorkwam in weiden langs beken, wordt nu alleen nog aangetroffen op de overgang van kalkgraslanden naar vochtige hooilanden. De Kleine ratelaar, die vroeger zowel in de beekdalen als op de plateau's was te vinden, komt nu nog in een paar schrale graslanden voor. De Grote ratelaar, destijds alleen in vochtige terreinen groeiend, maar algemeen, is nu beperkt tot twee plaatsen. De introductie van de kunstmest heeft de Ratelaars naar enkele refugia verdreven. Bij terugkeer naar het oude beheer komen vele soorten planten weer terug.

Een veranderd beheer is ook goed merkbaar in de Zuidlimburgse loofbossen. Het valt de wandelaar op, dat de bodem van deze bossen soms voor meer dan driekwart bedekt is met Klimop (*Hedera helix*), hetgeen funest is voor de oude hakhoutflora. Deze overwoekering door Klimop is iets van de laatste drie tot vier decennia. Wat was vroeger het geval? Alhoewel het beweiden van bossen streng verboden was, leidde de scheper in barre winterse tijden zijn schapen vaak stiekum het bos in, waar ze zich te goed deden aan de Klimop en op die manier een

rijke flora in stand hielden. Deze schapen behoorden tot een apart ras, dat nu het Mergellandschaap wordt genoemd. Het is een langgerekt, groot schaaap met lange poten en een apart gevormde kop. De vacht bestaat uit lange haren, die minder gekroesd en minder fijn zijn dan de wol van het Texels schaaap. Mergellandschapen lopen altijd bij elkaar. Ze nemen met hardere grassoorten genoeg dan de Texelaars en hebben in de winter de neiging de bast van bomen te vreten. Het Mergellandschaap moet worden beschouwd als een landras, dat minder vlees produceert en minder reproductief is dan het Texels ras. In tegenstelling tot de schapen in Drenthe en de Kempen werden de Mergellandschapen niet in grote schaapskooien gehouden, maar in carrévormige boerderijen zelf.

De effecten van enkele jaren beweiding zijn veelbelovend en soms zelfs spectaculair. De invloeden op bos, struweel, ruigtkruidenvegetatie en grazig terrein zijn als volgt:

In het bos blijven alleen bomen met een stamdiameter van meer dan 30 cm over. Alle bomen met een vertikaal vezelende bast gaan dood. De schapen weten de bast gemakkelijk van de bomen los te trekken. Met bomen, die een horizontaal vezelende bast bezitten hebben de schapen meer moeite (Berk, Kers). In het bos vindt geen verjonging meer plaats, de onderlaag wordt weggevreten. Dichte struwelen worden gelocaliseerd, d.w.z. ze breiden zich niet meer horizontaal uit. Bovendien worden ze luchtiger, omdat de schapen er tunnels in vreten. Alleen groeiende struiken verdwijnen met uitzondering van die welke met doornen zijn bezet (Meidoorn, Sleepruim).

Ruigtkruidenvegetaties, meestal bestaande uit Grote brandnetels (*Urtica dioica*) worden vervangen door kruiden uit het wegdistelverbond: drie soorten Toortsen (*Verbascum spec.*) Malrove (*Marrubium vulgare*) en Stinkende ballote (*Ballota nigra*). Door hun geur, smaak of wollige bladeren worden deze planten door de schapen niet gegeten.

Het spectaculairst was het begrazings-effect op de grazige terreinen met

een vervilte mat van Gevinde kortsteel (*Brachypodium pinnatum*). Door het begrazen ontstaan weer open grasmatten en kunnen de zaden van éénjarige planten gemakkelijk kiemen. Verder komen de oorspronkelijk in het terrein aanwezige kleine differentiaties als mergelblokken, mierenhopen, trekpaden e.d. weer bloot te liggen. Het gevolg van dit alles is een zeer soortenrijke grasmatt, waarin vooral soorten met bladrozetten, Ruijsche schreefkelk (*Arabis hirsuta*) of riekende stengels (*Thymus spec.*) opvallen. Verder zeldzaamheden als Stijf hardgras (*Desmazeria rigida*) en Hondstong (*Cynoglossum officinale*). Hondstong, dat op de Bemelerberg eertijds maar op één plek werd gevonden,

is door de schapen sterk verspreid, omdat de stekelige vruchten in de vacht blijven hangen.

Op de Bemelerberg hebben zich verschillende plantengemeenschappen opnieuw ontwikkeld. Op de kiezelkopen vinden we het Thero-Airion: in het voorjaar bloeiende kleine planten o.a. Heelbeen (*Holostium umbellatum*). Op de overgang tussen kiezel en mergelontsluitingen treffen we een plantengemeenschap aan met o.a. Muurpeper (*Sedum acre*), Stijf hardgras, Vroegeling (*Erophila verna*) en Kandelaar-tje (*Saxifraga tridactylites*). Aan de onderrand van de mergelontsluiting is een ruigtkruidenvegetatie ontstaan met Donderkruid (*Inula conyza*), Malrove, Stinkende ballote, Wegdistel

(*Onopordum acanthium*), Witte munt (*Mentha suaveolens*) en drie soorten van het geslacht Toorts. Dit is een plantengemeenschap, dat typisch is voor droge zonnige plekken en dat we 300-400 km zuidelijker in Frankrijk onder precies dezelfde omstandigheden terug vinden.

Concluderend kan worden gesteld, dat het beheer van natuurgebieden met schapen al na korte tijd duidelijk vruchten begint af te werpen. Het zal daarom steeds meer ingang vinden bij de eigenaren van deze terreinen.

De aanwezigen dankten de heer Hillegers met een gul applaus voor zijn boeiende en leerzame voordracht.

Broeder Arnoud † . Snel vergeten?

Het is merkwaardig hoe snel wij mensen onze eigen geschiedenis vergeten. Zonder foto's of tekeningen kunnen ouderen onder ons zich dikwijls niet goed meer herinneren hoe hun eigen woonplaats er in hun jeugd heeft uitgezien. Om van vorige generaties iets met zekerheid te weten hebben wij brieven of documenten nodig die voor een deel in de archieven worden bewaard. Onze kennis uit oude tijden putten wij uit overgeleverde sagen. Sporen van bewoning in de bodem en stenen werktuigen geven ons meer exacte aanwijzingen.

Hieraan moest ik denken toen ik, mede namens ons Genootschap, de uitvaart bijwoonde van Broeder Arnoud, 66 jaar lang lid van de congregatie van de Broeders van Maastricht. Lange tijd heeft hij gewoond in de oostelijke mijnstreek en daar gewerkt in diverse takken van onderwijs. Tijdens zijn lessen was hij er op uit de zelfwerkzaam-

heid van zijn leerlingen te bevorderen en hij hechtte meer waarde aan begrip dan aan kennis! Deze aanpak zouden wij tegenwoordig modern noemen. Hij kon erg goed tekenen en ging na zijn pensioen geheel op in de beoefening van de schilderkunst.

In ons genootschap heeft hij een grote staat van dienst. Jarenlang domineerde hij de vergaderingen in Heerlen door de heldere verslagen van zijn waarnemingen en door de vele vondsten die hij er vertoonde.

De huidige jonge staf van het Genootschap wist van deze Broeder eigenlijk alleen dat er een collectie Arnoud in het Natuurhistorisch Museum Maastricht aanwezig was. Toen hij 75 jaar oud werd, heeft hij zijn gehele verzameling aan het Museum geschonken omdat hij vreesde ze niet langer voldoende te kunnen verzorgen. Een groot deel van de verzameling Waterinsekten bevindt zich in Leiden. Zijn

collecties zijn een soort archief dat bewijst hoe belangrijk zijn werk is geweest voor de kennis van de natuurlijke historie en vooral ook van de hydrobiologie van Zuid-Limburg. In weer en wind wist hij op zijn bromfiets vochtige biotopen te vinden waarvan het bestaan in Nederland aan de biologen nauwelijks bekend was. Tal van soorten, door hem gevonden, bleken bij determinatie door deskundigen dan ook nieuw te zijn voor de fauna van Nederland.

In de wetenschap blijft zijn naam bestaan omdat enkele soorten naar hem genoemd zijn, die hij zelf als novae species (nog niet eerder in de wetenschap beschreven soorten) had aangebracht. Zo zijn er genoeg argumenten aan te voeren om te geloven dat het werk van Br. Arnoud niet snel in de vergetelheid zal verdwijnen.

Piet van Nieuwenhoven